

Biernat, Andrzej

"Mecenat naukowy i oświatowy w Galicji 1860-1918", Julian Dybiec, Wrocław [etc.] 1981 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 74/1, 216-217

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Podstawową przesłanką poczynań caratu po wojnie krymskiej było, jak słusznie konstatuje Szepielew, pragnienie takiego pokierowania gospodarką Rosji, aby wyciągnąć korzyści (głównie natury wojskowej, w mniejszym stopniu ogólnocywilizacyjnej) z budowy samodzielnego przemysłu, unikając jednocześnie społecznych i politycznych skutków przeobrażeń kapitalistycznych. Oczywiście niepowodzenia w tej dziedzinie wywołały napaści na zwolenników aktywnej i nowoczesnej polityki gospodarczej ze strony rzeczników tradycyjnego, rolniczego modelu. Spór ten wpisał się w kontekst walki konserwatystów z liberałami czy słowianofilów z „zapadnikami”. Dochodziła do tego rywalizacja ministerstw, a także konflikty interesów grup wpływowych na dworze i w państwie. Autor uwzględnił wszystkie te czynniki, analizując je osobno w rozdziale pierwszym, poświęconym metodom badawczym. Pozostałe cztery rozdziały porządkują materiał w ujęciu chronologicznym i dotyczą kolejno okresów: 1856 — około 1862, 1862—1881, 1881—1892 i 1892—1903. Wykraczając poza wąskie ramy „polityki handlowo-przemysłowej” w ścisłym rozumieniu tego słowa, Szepielew pisze także o obrocie pieniężnym, budowie infrastruktury gospodarczej (głównie linii kolejowych) itd. Praca dostarcza wielu informacji dotyczących mechanizmów rządzenia Rosją w drugiej połowie XIX w., zainteresuje zatem z pewnością nie tylko historyków gospodarki.

W każdym rozdziale scharakteryzowano pokrótce stan ekonomiczny kraju w danym okresie, poglądy specjalistów i osób podejmujących decyzje gospodarcze, politykę celną, projekty reform itd. Podstawę źródłową książki stanowią materiały archiwalne wytworzone przez władze centralne; wykorzystano też spuścizny działaczy gospodarczych i innych polityków, drukowane i rękopiśmienne pamiętniki oraz prasę. Ważny typ źródeł to zbiory praw i przepisów, którymi starano się regulować życie ekonomiczne.

Autor zastosował sposób dokumentacji charakterystyczny dla prac z dziedziny nauk ścisłych i biologicznych; zamiast przypisów podaje każdorazowo numer pozycji w bibliografii oraz stronę, na której znajduje się odnośna informacja. Identyfikację postępuje z archiwaliami. Mimo zrozumiałej oszczędności papieru system ten nie zdaje się odpowiedni dla opracowań historycznych.

Książka napisana jest potoczystym stylem; problematykę, która uchodzi za trudną przedstawiono w niej w sposób żywy i interesujący. Oprócz bibliografii do tekstu dołączono indeks osób oraz indeks instytucji, organizacji i firm.

A. S.

Julian Dybiec. *Mecenat naukowy i oświatowy w Galicji 1860—1918*, Polska Akademia Nauk, Wydział I Nauk Społecznych. Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1981, s. 216.

Ze działalność naukowa nie może rozwijać się w oparciu o zasadę samofinansowania zdawano sobie sprawę w epoce kapitalizmu a nawet wcześniej. Stąd powstała konieczność zapewnienia tej działalności podstaw finansowych. Opieka nad badaniami naukowymi, nad polską spuścizną kulturalną czy nad kształceniem polskiej inteligencji jako przyszłej nosicielki i krzewicielki świadomości narodowej nabrała szczególnego znaczenia w okresie braku własnej państwowości, znaczenia rzecz można o charakterze narodowym. Autor postawił sobie za cel prześledzenie charakteru i wpływu mecenatu społecznego na niektóre dziedziny życia naukowego i kulturalnego w Galicji w okresie jej autonomii, która stwarzała pewne możliwości, oczywiście nie wystarczające, do finansowania z budżetu państwowego i krajowego niektórych przedsięwzięć na tym polu. Skąpość tych funduszy jak i ograniczone ich

przeznaczenie przede wszystkim na cele szkolnictwa spowodowały, że dużego znaczenia nabierała ofiarność społeczna, która je uzupełniała i rozszerzała na inne dziedziny. Autor zbadał kilka wybranych pól, na których powyższa ofiarność znalazła swój wyraz. Przedstawił opiekę nad szkolnictwem wszystkich szczebli od elementarnego poczynając ze szczególnym uwzględnieniem problemu rozlicznych fundacji stypendialnych. Wiele miejsca poświęcił rozmaitym inicjatywom wydawniczym, które miały na celu zarówno utrwalenie w słowie drukowanym twórczości naukowej, jak i dostarczenie popularnej literatury dla szerokich warstw społecznych. Wreszcie na koniec skupił swoją uwagę na bibliotekach, z których niektóre pełniły funkcję skarbnic wiedzy narodowej, gromadząc pamiątki przeszłości a także stanowiły warsztat dla badań naukowych, inne zaś umożliwiały dostęp do słowa drukowanego upośledzonym warstwom społeczeństwa (np. biblioteki szkół ludowych i biblioteki powszechnie).

Jednocześnie poprzez pryzmat rozmiaru ofiarności różnych kręgów społeczeństwa na cele oświatowe stara się autor wysnuć wnioski co do zgodności głoszonych haseł pozytywistycznych (zwłaszcza pracy organicznej) z rzeczywistą działalnością na tym polu. Wielkość społecznych świadczeń na rzecz wyższych uczelni określa stosunek do nauki w ogóle, zaś bardzo liczne stypendia są wyrazem preferencji poszczególnych kierunków nauczania. Charakter mecenatu ulega w omawianym okresie przekształceniu. Obok istniejącego mecenatu indywidualnego kształtuje się i rozwija opieka finansowa nad oświatą i nauką, na którą składają się niekiedy drobne a liczne składki przedstawicieli różnych warstw społecznych: mieszczaństwa, burżuazji, inteligencji a niekiedy chłopów. Ten rodzaj mecenatu przybiera z biegiem czasu formy instytucjonalne. Warunki polityczne sprawiły, że w Galicji znalazła swoje odbicie ofiarność społeczna płynąca z pozostałych zaborów a zwłaszcza z Królestwa i Cesarstwa.

Praca została oparta m. in. na źródłach archiwalnych i rękopiśmiennych pochodzących z archiwum UJ i Akademii Umiejętności, a także Uniwersytetu Lwowskiego i Politechniki Lwowskiej, które są przechowywane w AGAD.

A. B.

Zapiski opracowali: A. B. (Andrzej Biernat), J. Ch.-M. (Jolanta Choińska-Mika), R. K. (Rafał Karpiński), Ł. K. (Łukasz Kądziera), W. L. (Włodzimierz Lengauer), A. M. (Antoni Mączak), J. S. (Jerzy Skowronek), A. S. (Andrzej Szwarc), M. Ż. (Małgorzata Żbikowska).